

แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียน โดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน

Model for the Promotion of Pre-School Child Emotional Development on Behavioral Violence with Family and Community Participation

ศุภรัสมิ์ วิเชียรตนนท์

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Supparat@webmail.npru.ac.th

บทคัดย่อ

หลักการเรียนรู้ของเด็กวัยก่อนเรียนคือ “เล่นคือเรียน เรียนคือเล่น” ในขณะที่เล่นนั้นเด็กจะค้นพบตัวเอง ค้นพบความสามารถในการเรียนรู้ในการทำงาน การแก้ปัญหา ซึ่งการจัดการเรียนรู้ตามหลักการพัฒนาสมอง หรือ BBL (Brain-based Learning) เป็นหัวใจสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการด้านโครงสร้าง และการทำงานของสมองให้เหมาะสมกับทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์จะมีประสิทธิภาพสูงถ้าสามารถดำเนินการตามแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์เด็กวัยก่อนเรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ใช้สมองเป็นฐาน ให้เด็กวัยก่อนเรียนสามารถจัดการกับอารมณ์ สามารถใช้ศักยภาพของอารมณ์เสริมการเรียนรู้ได้โดยผ่านความสนใจ ความเข้าใจ สมอกรับรู้จากสื่อสัมผัสทั้งหมดและสร้างความเข้าใจขึ้น รวมถึงการสอดแทรกกิจกรรมร่วมกับปรากฏชาวบ้าน นำใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม โดยกระตุ้นให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์อย่างต่อเนื่อง ย่อมทำให้ชุมชนนั้นมีเด็กวัยก่อนเรียนมีพัฒนาการทางด้านอารมณ์ที่สมบูรณ์แบบ สามารถช่วยสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาของท้องถิ่นต่อไป

คำสำคัญ: พัฒนาการทางอารมณ์ เด็กวัยก่อนเรียน การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน

Abstract

The learning principle of Pre-School age is “playing is learn, Learn is playing”. During playing, they will be finding understand themselves, ability learning, and capacity of learning, problem solving. Brain-based Learning is the important of learning process that affect the brain structure and sensory stimulation of generation. Especially, Child Emotional Development learning is highly effectiveness if conducive to learning development with Brain-based Learning. The well-developed learning method can simplify the management of the learning process corresponding to the development of brain structures and functions suitable for people of all ages. The learning activities could be settle local philosopher, apply local wisdom and cultural learning center. Family and community should be continuing participated Child Emotional Development activities. The effected result is Pre School age have perfected Emotional Development and interpreted local wisdom to other generation.

Keywords: emotional development, pre-school age, participation with family and community

1. บทนำ

เด็กก่อนวัยเรียน หรือเด็กเล็กเป็นวัยที่มีการเจริญเติบโตของสมอง อย่างรวดเร็วมากกว่าวัยอื่นๆ การส่งเสริมพัฒนาการมีความสำคัญต่อการพัฒนาของเด็กเป็นอย่างยิ่ง หากเด็กไม่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการที่เหมาะสมต่อเนื้อเยื่ออย่างเพียงพอ จะมีผลต่อเด็กในวัยต่อมา ปัจจุบันทุกครอบครัวต่างทำงานนอกบ้านจึงมอบการดูแลเด็กก่อนวัยเรียนไว้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยผลการทบทวนปัญหาความรุนแรงเกิดที่บ่งชี้ขึ้นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพบว่า สภาพปัญหาของเด็กที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กส่วนใหญ่อยู่กับ ตา ยาย พ่อ แม่เป็นวัยรุ่นแยกทางกัน การจัดเวทีประชุมเพื่อแก้ปัญหาความต้องการประเด็นด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพบปัญหาความรุนแรงเมื่ออยู่ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจึงมีการทะเลาะ ตี กัดเพื่อน ทำร้ายเพื่อนร่วมชั้น การแย่งของเล่นกับเด็กวัยเดียวกัน ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางด้านอารมณ์อย่างมาก ในฐานะของพยาบาลวิชาชีพที่ต้องดูแลเด็กวัยก่อนเรียนจึงต้องการหาแนวทางแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยเล็งเห็นความสำคัญของแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์เด็กวัยก่อนเรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ใช้สมองเป็นฐาน (Brain-Based Learning) จึงได้ทำการสืบค้นทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยใช้คำสำคัญค้นหาแล้วนำผลการศึกษามาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับสถานการณ์บริบทในตำบลแห่งหนึ่งแล้วเทียบเคียงความเป็นไปได้ในการเสนอแนวทางการแก้ไขแบบมีส่วนร่วมจากครอบครัวและชุมชน โดยสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ สืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ผ่านการร่วมมือปราชญ์ชาวบ้านหรือแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม สามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียน และช่วยอนุรักษ์และสืบทอดพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนนั้นได้ในอนาคต

2. การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน (Brain based Learning: BBL)

หลักการทำงานของสมอง (BBL Key Principles) สมองต้องการทั้งอาหารกายและอาหารใจ สมองเรียนรู้จากการสัมผัสตรง ทางตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส และใจ สมองเรียนรู้และจดจำได้ดีเมื่อสมองส่วนอารมณ์ Limbic system เปิด สมองมีวงจรหลักสำหรับการเรียนรู้ 2 วงจร คือ แบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ สมองเรียนรู้จากของจริงไปหาสัญลักษณ์ จากง่ายไปยาก สมองเรียนรู้และจดจำผ่านการลงมือปฏิบัติจริง แล้วฝึกฝนจนเกิดทักษะ ความชำนาญ และค้นพบตนเอง (อารยะ มาอินทร์, บรรณาธิการ, 2558)

อารมณ์ของคนมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ ทั้งความเครียด ความกลัว ความวิตกกังวล ไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับเด็กหรือผู้ใหญ่ วัยใดก็ตาม จะสกัดกั้นวงจรการทำงานของสมองสุขภาพกายและใจของคนเรามีผลต่อประสิทธิภาพการคิดและการเรียนรู้ บ้านหรือโรงเรียนที่มีบรรยากาศดีเครียดล้วนส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กทั้งสิ้น ดังนั้นการเลี้ยงดูของพ่อแม่และบรรยากาศในบ้านที่เด็กเติบโตต้องเป็นไปในลักษณะที่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่น มั่นคง มีความสุข ส่วนโรงเรียนก็ต้องจัดบรรยากาศที่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกปลอดภัย และสนุกสนานมากกว่ามีแต่ความกดดัน ความเครียดที่เราเข้าใจพื้นฐานของสมองจะช่วยให้เราคิดถึงประเด็นที่สำคัญๆ พ่อแม่ทุกคนจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพัฒนาการและหน้าที่ของสมอง ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจถึงการเรียนรู้และความจำได้ดียิ่งขึ้น และรู้วิธีสอน มีความสุขกับการเรียนการสอน (กมลพรรณ ชิวพันธ์ศรี, 2554)

จากหลักการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานทำให้เห็นว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์เด็กวัยก่อนเรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ใช้สมองเป็นฐานสามารถทำได้โดยผู้นำไปประยุกต์ใช้ต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการอื่นๆ เพื่อกระตุ้นพัฒนาการทางด้านอารมณ์ เพื่อสร้างศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเล่น การจัดกิจกรรม การมีปฏิสัมพันธ์สื่อสารกับบุคคลอื่น รวมถึงการจัดกิจกรรมให้เด็กวัยก่อนเรียนสามารถการแก้ไขปัญหามาตามสถานการณ์ต่างๆ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านโครงสร้าง และการพัฒนาสมองได้เช่นกัน (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้(องค์การมหาชน), 2554)

3. การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานเพื่อพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ

การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพสูงถ้าสามารถจัดการกับอารมณ์ได้ เราสามารถใช้ศักยภาพของอารมณ์เสริมการเรียนรู้ได้ โดยผ่านความสนใจ ความเข้าใจ สมองรับรู้จากสื่อสัมผัสทั้งหมดและสร้างความเข้าใจขึ้น การพัฒนาเด็กด้านอารมณ์และจิตใจ เป็นการพัฒนาที่มีกระบวนการอันซับซ้อน อารมณ์และจิตใจเป็นผลจากการที่เด็กปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การสะสมของ ข้อมูลความรู้สึกจำนวนมากๆ ในที่สุดจะก่อรูปเป็นอารมณ์และจิตใจของเด็กเอง ดังนั้นการพัฒนาอารมณ์และจิตใจ จึงไม่ใช่ เพียงแต่สนใจทำให้เด็กสนุกและมีความสุข ในชีวิตจริงคนเราไม่ได้ง่ายอย่างนั้น การพัฒนาอารมณ์และจิตใจ จึงมี จุดมุ่งหมายให้เด็กสะสมความรู้สึก ความเข้าใจ ผ่านเหตุการณ์อันหลากหลาย ซับซ้อน ในบ้าน ในโรงเรียน และในชุมชน โดย ผู้ใหญ่ทำหน้าที่กระตุ้น แนะนำ ช่วยเหลือ ประคับประคอง ให้เด็กได้มีประสบการณ์ และผ่านเหตุการณ์สมหวัง ผิดหวัง วิตก กังวล เศร้าใจ หวั่นใจ ละอายใจ ยินดี ถูก ผิด ไปได้อย่างปลอดภัย กระบวนการจัดการเรียนรู้ จึงเน้นให้เด็กเข้าไปอยู่ในกลุ่ม ใน สังคม ได้เล่น ได้แข่งขัน ได้วาด ได้ฟัง ได้เล่า ได้แสดง ได้ทดลอง ได้ตัดสินใจ ได้เดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ฯลฯ เพื่อให้เด็กได้ พัฒนาด้านอารมณ์ และความรู้สึก ผ่านเหตุการณ์ที่แท้จริง ที่ตนเองเป็นผู้ร่วมกระทำ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาก็คือ ต้องการ ให้เด็ก มีความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์และจิตใจ อยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัย และมีความสุข (อัครภูมิ จารุภากร และพรวิไล เลิศวิชา, 2551, หน้า 143-150)

สมองกับอารมณ์และจิตใจ ถือว่า อารมณ์ เป็นภาษาแรกที่เด็กสื่อสารออกมา ประสบการณ์ทุกอย่างที่เด็กได้รับมีความสำคัญมาก ความสนใจและความทรงจำ (attention and memory) จะเริ่มก่อตัวเป็นตัวตนของเด็ก อารมณ์ เป็นภาษาแรกที่เด็กสื่อสารออกมา สังเกตได้ว่า อาการยิ้มอย่างมีความหมายปรากฏเมื่อเด็กมีอายุได้ 4 - 6 สัปดาห์ แสดงสีหน้าประหลาดใจเมื่อ 3 - 4 เดือน และคุดเมื่อ 6 - 8 เดือน (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2558, หน้า 17)

ความกังวลต่อคนแปลกหน้ามีมาในราวครึ่งปีหลังของขวบปีแรก เด็กเรียนรู้ผ่านเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์และจิตใจ (emotional intelligence) นั้น เด็กเรียนรู้ตั้งแต่ขวบปีแรก ผ่านเหตุการณ์ง่ายๆ ในชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตในวัยเด็กสอนให้เขารู้จักความสมหวัง ความผิดหวัง ความวิตกกังวล ความเศร้าใจ ความกลัว ความภูมิใจ ความละอาย ความยินดี กระทั่งความรู้สึกผิด ในช่วง 6 ปีแรกของชีวิตนั้นมีความหมายยิ่งนักต่อการพัฒนาสมอง เด็กต้องการความรัก ความอบอุ่น ปกป้องให้ปลอดภัย โอบกอด สัมผัส ยิ้ม และพูดคุย แต่ถึงแม้กระนั้นเราจะรู้ว่าวัยที่วายเป็นโอกาสทองของชีวิตเด็ก เราก็มักไม่รู้ในรายละเอียดเท่าที่ควร ว่าเราจะทำให้ดีที่สุดได้อย่างไร และที่สำคัญที่สุดคือ เราได้ปล่อยให้ใครดูแลเด็ก พัฒนาการแห่งอารมณ์และจิตใจของเด็กนั้น เกี่ยวข้องกับการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น สัมพันธภาพถูกชี้นำด้วย เหตุผลของความต้องการอยู่รอด นั่นคือ วงจรสมองเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ว่ามีความสำเร็จหรือมีประโยชน์บางอย่างเกิดขึ้น โดยอาศัยการร่วมมือกับผู้อื่น เกือบทุกขั้นตอนเด็กมีคนอื่นเป็นส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตามในความเป็นจริง สมองถูกออกแบบมาให้พอใจกับการมีสัมพันธภาพ โดยมีระบบของอารมณ์เป็นตัวกระตุ้นหรือตัวยับยั้ง เด็กยังไม่มีความคิดเห็นแก่ตัว ในวัยอนุบาลนี้ เด็กยังต้องการความรัก ความอบอุ่น โอบ กอด สัมผัส เล่นบทบาทสมมติ ครอบครัวยุคใหม่ทำบ้านให้น่าอยู่ อบอุ่น สำหรับลูก เริ่มสอนให้เด็กเข้าใจระเบียบวินัยและกฎเกณฑ์ อย่าใช้อารมณ์กับเด็ก อย่ากล่าวหาเด็ก เพราะเด็กวัยนี้ทดลองทำสิ่งต่างๆมากกว่าตั้งใจทำความผิด การกระทำของเด็กๆในวัยนี้ไม่มีนัยทางศีลธรรมหรือทางคุณค่าแบบโลกในสังคมของผู้ใหญ่ แม้ว่าเด็กจะมีพื้นอารมณ์ต่างกัน แต่เด็กจะไม่มีความคิดเห็นแก่ตัว เอาเปรียบ ชอบลักขโมย ทำลาย ฯลฯ เด็กเข้าใจความต้องการของคนอื่น ในช่วงวัยนี้ เด็กๆ พัฒนาความรู้โดยเชื่อมโยงกับวัตถุและเหตุการณ์ต่างๆ เขารู้ว่ามีคนเห็น ได้ยิน และกำลังมองดูเขาอยู่ เขารู้ว่ามีคนอื่นอยู่ และตัวเขามีอยู่ ธรรมชาติของเด็กช่วงอายุ 2.5-3.5 ปี ซึ่งเริ่มจะชอบเข้ากลุ่มเพื่อน มากกว่าการเล่นแบบต่างคน ต่างเล่น และมีความสัมพันธ์กับรูปแบบที่จัดให้เด็กได้รับฟัง การเล่านิทานและฟังเพลงที่ไพเราะ อ่อนหวาน สนุกสนาน ชวนให้เด็กมีการจินตนาการทุกวัน (สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย, 2554, หน้า66)

ช่วงอายุได้ 3 ปี เด็กรู้จักคิดในใจ และรู้ว่าคนอื่นก็คิดอะไรอยู่ในใจเหมือนกัน เด็กแสดงให้เห็นแล้วว่าเขาเข้าใจความต้องการของคนอื่น และรู้ว่าความต้องการเป็นสิ่งขับเคลื่อนการกระทำของเรา เด็กรู้แล้วว่า ความคิดเป็นสิ่งที่สัมผัสจริงๆไม่ได้ แต่มันก็เป็นตัวแทนของบางอย่างในโลกที่เป็นจริง มันอยู่ในใจของเด็กเองและอยู่ในใจของคนอื่นด้วย การก่อตัวของอารมณ์ คือ

ส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ อารมณ์เป็นปฏิกริยาที่เด็กสัมพันธ์กับโลกภายนอก การช่วยขัดเกลาและพัฒนาอารมณ์และจิตใจไม่ได้ผ่านเหตุผลอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยแรงบันดาลใจ เช่น ความประทับใจ ความเห็นใจ ความเสียใจ ความกังวล เป็นต้น ผู้ใหญ่ควรนำเด็กให้ผ่านเหตุการณ์ร้อนหนาวไป โดยการประคับประคอง ไม่ใช่โดยการ “หักดิบ” หรือ “โอ้” จนเกินเหตุ อารมณ์มีผลต่อการเรียนรู้ เมื่อมีอารมณ์ จะมีการหลั่งสารเคมีเข้าในสมอง และมีผลต่อซินแนปส์ และความสามารถในการคิด เรียนรู้ และจำ ดังนั้น การทำให้ห้องเรียนมีบรรยากาศในทางที่ดีต่ออารมณ์ โดยเฉพาะเป็นที่ที่ปลอดภัย และให้การยอมรับเด็ก ก็จะทำให้เด็กมีแรงจูงใจและประสบความสำเร็จได้ และต้องช่วยหาวิธีลดหรือขจัดอารมณ์ที่มีพื้นฐานจากความกลัว และการขาดความเชื่อมั่น เช่น การผ่านคลาย การกำหนดลมหายใจ เด็กต้องเรียนรู้ผ่านชีวิตจริง กระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียนและในบ้าน มักเน้นการรับรู้ความเป็นตัวเอง และความเป็นคนอื่น โดยผ่านการเรียนที่แข่งกระด้าง ตายตัว โดยแบบเรียนทางสังคมศึกษา อันที่จริงแล้วเด็กจำเป็นต้องมีพื้นฐานความเข้าใจเรื่อง วัฒนธรรมจากชีวิตจริง โดยผ่านเหตุการณ์ วันเวลา เรื่องราวอันซับซ้อนของชีวิต (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, กลุ่มงานพัฒนาสมองเพื่อการเรียนรู้, 2558, หน้า69-73)

4. แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียนโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน

4.1 ให้เด็กได้ฝึกฝนการริเริ่ม และค้นคว้าหาความท้าทายใหม่ ฝึกเลือกและฝึกตัดสินใจ และช่วยให้เด็กมีความรู้สึกเป็นตัวตนที่เข้มแข็งขึ้น เมื่อเด็กอยู่ในเหตุการณ์จริง เช่น ให้เด็กได้แสดงบทบาทสมมุติ แสดงกิจกรรมที่ต้องใช้ความคิดและตัดสินใจ จัดสถานการณ์จำลองผ่านการลงมือทำ การจัดฉาก การเล่นละคร เปิดบุชชายของ การจัดรายการวิทยุ เขาควรทำอะไร ควรทำอะไร ควรแก้ปัญหาแบบไหน

4.2 ให้เด็กฝึกแสดงความเข้าใจในสิทธิความรับผิดชอบของตนเองและสิทธิของผู้อื่น ส่งเสริมกิจกรรมแบ่งงานกันทำ โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ และการเล่น เช่น การเล่นเกมที่ผลัดกันทำทีละคน เล่นเป็นคู่ หรือผลัดกันเล่นเป็นกลุ่มเล็กๆ

4.3 ให้เด็กมีประสบการณ์การเล่น และการทำงานที่ใช้ทักษะการแก้ปัญหา รวมถึงการประนีประนอม ไม่ใช้ความรุนแรง ขณะที่เด็กเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ของเขากับเพื่อน เด็กจะพัฒนาการรับรู้คุณค่าของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เรื่องปฏิกริยาทางอารมณ์ และจะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต การผลัดกัน การกระโดด การปีน การเคลื่อนไหวร่างกายไม่ใช่เพียงเรื่องชุกชุกแต่เป็นการแสวงหาโอกาสสำหรับการเห็นโลกในมุมมองต่างๆกัน

4.4 ให้เด็กได้รู้จักแสดงออกอย่างสนุกสนานกับเรื่องตลก ขำขัน เช่น ฟังเรื่องตลก เล่นนิทานสนุก เล่นบทบาทสมมุติเรื่องตลก และสนุก นอกจากทำให้ขบขัน สนุก อารมณ์ดีแล้ว ยังเป็นการนำเอาเรื่องราวต่างๆ มาประกอบขึ้นด้วยภาษาท่าทางพิสดาร กระตุ้นให้สมองรู้จักเหตุการณ์ที่เราจินตนาการอย่างยิ่ง

4.5 ให้เด็กได้ค้นหาความสัมพันธ์และสร้างมิตรภาพกับเพื่อนและกลุ่มที่ห่างออกไป โดยการจัดกิจกรรมคละกลุ่มคละชั้นบ้างตามความเหมาะสม การใช้ชีวิตร่วมกัน ทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ช่วยเหลือเพื่อน รู้จักขอโทษ ขอบคุณ เอื้ออารี ขณะที่เด็กสัมพันธ์กับผู้อื่น ความเข้าใจโลกจะเพิ่มขึ้น เด็กจะเข้าใจในเรื่องความแตกต่าง ความคล้ายคลึงในเรื่องเพศ เชื้อชาติ และความสัมพันธ์ทางสังคมจะชัดเจนมากขึ้น

4.6 ให้เด็กสะท้อนความเข้าใจในบทบาทและความสัมพันธ์ในครอบครัว พัฒนาความอดทน ความกตัญญู และชื่อเสียงสุจริต ผ่านการฟังและเล่าเรื่อง การทำงานร่วมกับเพื่อน กิจกรรมร่วมระหว่างบ้านและโรงเรียน เช่น ผู้ปกครองทำอาหารมาคนละ 1 อย่างอาจเป็น ผลไม้ ไอศกรีม มาร่วมสังสรรค์กันสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเองของเด็กพัฒนาขึ้นมา โดยเชื่อมโยงกับกิจกรรมประจำวัน และเหตุการณ์พิเศษของครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น และวัฒนธรรม กิจกรรมร่วมระหว่างบ้านและโรงเรียนมีบทบาทสำคัญ ช่วยให้เกิดความรู้สึกมั่นใจที่จะก้าวต่อไป

4.7 ให้เด็กได้พัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนที่อาศัยอยู่ ชื่นชมประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เรื่องเล่า ตำนานของท้องถิ่น โดยผ่านการฟังและการอ่าน รวมทั้งจัดโครงการตลอดปีเพื่อเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมศาสนา การกุศล ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ กิจกรรมไหนในชุมชนที่เด็กควรลงไปทำงานด้วย พื้นที่ตรงไหนในชุมชนที่เด็กอาจไป

ศึกษาได้ในแต่ละเดือนในแต่ละปี เด็กจำเป็นต้องมีพื้นฐานความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมจากชีวิตจริงโดยผ่านเหตุการณ์ วันเวลา เรื่องราวอันซับซ้อนของชีวิต

4.8 ให้เด็กได้แสดงความรู้สึกของตนเองผ่านการพูด การฟัง การแสดงดนตรี การฟ้อนรำ และการเต้น ศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ มีบทบาทสะท้อนความคิดของเด็ก และย้อนกลับไปพัฒนาอารมณ์และตัวตนของเด็ก การพัฒนาผ่านศิลปะไม่ให้ผลทันที แต่เป็นการวางรากฐานอุปนิสัยและบุคลิกภาพของเด็ก การให้เด็กมีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสผ่านงานศิลปะ และความคิดสร้างสรรค์เป็นการสร้างความเพลิดเพลินที่มีคุณค่าแก่เด็ก เด็กจะได้สำรวจภาพ กลิ่น รสชาติ และลักษณะเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆเป็นการส่งเสริมความมั่นใจ และความเป็นตัวตนของตนเอง

4.9 ให้เด็กพัฒนาความรู้สึกเห็นใจผู้อื่น ผ่านการอ่านและฟังนิทานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ การฟังนิทาน เรื่องเล่า เรื่องจริง ที่น่าสะเทือนใจ เป็นการจำลองวิถีชีวิตและการตัดสินใจในแบบต่างๆ และผลของการตัดสินใจนั้น ทำให้เด็กเข้าใจ และเอาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

4.10 ให้เด็กได้เขียนภาพ ดุงานศิลปะ ท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาอารมณ์ ชื่นชมและสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม การก่อตัวของอารมณ์ คือ ส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ อารมณ์เป็นปฏิกริยาที่เด็กสัมพันธ์กับโลกภายนอก การขัดเกลาและพัฒนาอารมณ์และจิตใจไม่ได้ผ่านเหตุผลอย่างเดียวแต่ต้องอาศัยแรงบันดาลใจ เช่น ความประทับใจ ความเห็นใจ ความเสียใจ ความกังวล เป็นต้น

5. ตัวอย่างกรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่ง: การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียนโดยมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน

ตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทมีสภาพความเป็นอยู่แบบวิถีชนบท มีวัยฟังฟังจำนวนมากกล่าวคือ มีเด็กเล็กที่อายุต่ำกว่า 5 ปี ต้องการการได้รับความช่วยเหลือจำนวน 13 คนร้อยละ 13.98 ผู้พิการทางสติปัญญา จำนวน 15 คนร้อยละ 2.55 ผู้พิการทางจิตและพฤติกรรมจำนวน 8 คนร้อยละ 1.36 (ข้อมูล TCNAP,2559) ซึ่งแกนนำ 4 องค์กรหลักของตำบลแห่งนี้ได้สะท้อนว่า สภาพปัญหาของเด็กก่อนวัยเรียนในปัจจุบันถูกคุกคามจากสิ่งแวดล้อมเกิดจากคนในชุมชนไม่มีเวลาดูแลบุตรหลานซึ่งอยู่ในช่วงก่อนวัยเรียน ผู้ปกครองต่างออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว จึงมีความจำเป็นต้องนำบุตรหลานเข้ารับการดูแลที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำตำบล เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐที่ต้องการให้ชุมชนมีศูนย์สอนทักษะในการเรียนรู้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถ่ายทอดให้แก่เด็กก่อนวัยเรียนที่มีอายุตั้งแต่ 2 - 4 ปี โดยกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ร่วมถ่ายทอดผ่านกิจกรรม เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีความรัก มีจิตใจที่อ่อนโยน เกิดความผูกพันต่อชุมชน และครอบครัวเด็กที่อยู่ในความดูแลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก็จะได้รับการส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา อย่างครบถ้วน รวมถึงสุขอนามัยของเด็ก เพื่อพร้อมเรียนรู้ต่อสิ่งใหม่ๆ และเติบโตเป็นเยาวชนที่ดีในสังคม ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลแห่งนี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพผ่านการจัดการเรียนการสอนที่สอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหลักสูตรการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ปกครอง เด็ก และชุมชน ในลักษณะการทำงานร่วมกันกับเด็กเพื่อเติบโตเป็นเยาวชนที่ดีในสังคมส่งผลให้ผู้นำในตำบลต้องการพัฒนาให้เด็กก่อนวัยเรียนได้รับการส่งเสริมและพัฒนาสติปัญญาให้เหมาะสมเป็นไปตามวัยเพราะเชื่อว่าเป็นการวางรากฐานให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตหากเด็กได้รับความร่วมมือและความสนใจในการดูแลปรับพฤติกรรมของตนเองจากผู้ที่เกี่ยวข้องหรือเกี่ยวข้อง ตำบลแห่งนี้มีประชาชนชาวบ้านหลายแขนงรวมถึงการแกะสลักหนังใหญ่ ซึ่งมีทุนและศักยภาพในการส่งเสริมพัฒนาด้านอารมณ์ที่จะกระตุ้นให้สมองได้ทำงานอย่างดี

6. ตัวอย่างกรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่ง: การวิเคราะห์กิจกรรมการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียนโดยมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน

6.1 ฝึกให้เด็กมีมานะอดทนมีนิสัยสู้กับความลำบาก โดยให้เด็กได้ลองทำงานบ้านให้เด็กได้รับผิดชอบงานบ้านง่าย ๆ ทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ

6.2 สร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้เปิดเพลงให้ฟัง อ่านหนังสือให้ฟัง ชวนกันสวดมนต์ เล่าเรื่องชีวิตแต่หนหลังของครอบครัว และสังคมในอดีต

6.3 ทำงานศิลปะร่วมกันเช่น การเรียนรู้ขั้นตอนของการแกะสลักหนังใหญ่

6.4 สอนให้เด็กรู้จักวิธีการทำให้สงบการนั่ง ทำสมาธิก่อนที่จะเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ หรือไปวัดร่วมกับผู้สูงอายุ

6.5 การมีส่วนร่วมกับชุมชน นำเด็กเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้เด็กชื่นชมประวัติศาสตร์ เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และตำนานของท้องถิ่น

6.6 ให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การกุศล ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สวยงาม

7. บทสรุป

สมองเป็นสิ่งต้องหมั่นเรียนรู้และทำความเข้าใจสมองส่งผลต่อเด็กไปตามวัยของเด็ก สมองทุกส่วนเป็นส่วนทำหน้าที่ดูแลการเจริญเติบโตให้กับร่างกายและจิตใจของเด็ก ช่วงวัยเจริญเติบโตของเด็กจะเรียนรู้ และสะสมประสบการณ์ในด้านอารมณ์และความรู้สึกด้วยการสัมผัส และใช้ประสบการณ์เป็นต้นทุนชีวิตเพื่อเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ต่อไป ขณะที่โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ววิธีการดำเนินชีวิตแตกต่างจากที่เคยทำมา วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปเด็กไม่ได้จำกัดอยู่ในตำราเรียน ส่วนใหญ่ได้จากประสบการณ์ตรง การจัดการเรียนรู้ตามหลักการพัฒนาสมอง (Brain-based Learning) เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านโครงสร้างและการพัฒนาสมอง แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ของเด็กวัยก่อนเรียนโดยการเรียนรู้มีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำตำบลมีความสำคัญที่ควรจะต้องจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ที่ใช้สมองเป็นฐานที่สอดคล้องกับปัญหาท้องถิ่น โดยการร่วมมือปราชญ์ชาวบ้าน แหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนนั้นต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการครั้งนี้ สำเร็จได้ด้วยความรู้จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หทัยชนก บัวเจริญ ที่ให้คำปรึกษาเสนอแนะ แนวคิด ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ผู้ศึกษาจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

9. เอกสารอ้างอิง

- 1.สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (2558). แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักการพัฒนาสมอง. กลุ่มงานพัฒนาสมองเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: ธนาปรีณัตถ์.
2. สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (2558). แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักการพัฒนาสมองสำหรับเด็กวัย 3-6 ปี. กรุงเทพฯ: ธนาปรีณัตถ์.
3. สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย. (2554). การพัฒนารูปแบบส่งเสริมพัฒนาการเด็กวัยก่อนเรียนที่ครอบคลุมความฉลาดทาง อารมณ์ และจริยธรรม. วารสารสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย, 17 (2), 66.
4. อัครภูมิ จารุภากร และพรวิไล เลิศวิชา. (2551). สมอง เรียน รู้. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น.
5. อารยะ มาอินทร์. (2558, กันยายน-ตุลาคม). THE BRAIN BASED LEARNING ISSUE. นิตยสารโอ เค เอ็ม ดี, 1 (5), 6.
6. กมลพรรณ ชิวพันธ์ศรี. (2554). ชุดความรู้การเลี้ยงดูเด็ก วัย 3-6, 7-9, 10-12 ตามหลักการพัฒนาสมองสำหรับพ่อแม่และผู้ปกครอง, สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้(องค์การมหาชน), กรุงเทพฯ. ค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2560 จาก <http://www.okmd.or.th/bbl/articles/221/>

ข้อมูล TCNAP,2559

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). ระบบฐานข้อมูล TCNAP. ค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2559 จาก <http://www.tcnap.org/production/portal/>